

Representacions urbanes catalanes del segle XVII per Sébastien de Pontault, sieur de Beaulieu¹

Joan Capdevila Subirana

Instituto Geográfico Nacional

joan.capdevila.subirana@gmail.com

Resum

Durant la segona meitat del segle XVII, en Sébastien de Pontault, més conegut com sieur de Beaulieu, militar al servei primer de Lluís XIII i després de Lluís XIV, va posar en marxa una empresa editorial especialitzada en la representació de llocs, setges i batalles protagonitzades per les tropes franceses. La seva obra fou prolífica i abastà tots els fronts oberts a l'època. Les terres catalanes hi destaquen amb quasi cent quaranta imatges, principalment vistes i plànols de les places fortes i viles relacionades amb la Guerra dels Segadors i fets posteriors. En aquest treball es fa una ressenya biogràfica de l'autor i es descriu el seu llegat relacionat amb Catalunya i el Rosselló, tot contextualitzant-ne època i ofici. Es donarà un èmfasi especial al recull manuscrit encara no publicat conegut com a *Atlas de Perpinyà*.

Paraules clau: cartografia urbana, segle XVII, Catalunya, Beaulieu.

Resumen: *Representaciones urbanas catalanas del siglo XVII por Sébastien de Pontault, sieur de Beaulieu*

Durante la segunda mitad del siglo XVII, Sébastien de Pontault, más conocido como sieur de Beaulieu, militar al servicio primero de Luis XIII y después de Luis XIV, puso en marcha una empresa editorial especializada en la representación de lugares, asedios y

---

1. Aquest treball s'ha portat a terme en el marc del projecte de recerca CSO2011-29027-C02-01, finançat pel *Ministerio de Ciencia e Innovación*. Vull expressar el meu agraïment, en primer lloc, a Carme Montaner, directora de la Cartoteca de Catalunya, per posar-me sobre la pista d'aquest autor, ja fa força anys, i per encoratjar-me a fer-ne recerca. També he d'agrair a Maria Andrea Calafat, de la Médiathèque de Perpinyà, les facilitats proporcionades per accedir a l'*Atlas de Perpinyà*.

batallas protagonitzades per les tropes franceses. Su obra fue prolífica y abarcó todos los frentes abiertos en la época. Los lugares catalanes están representados de forma destacada con casi ciento cuarenta imágenes, principalmente vistas y planos de las plazas fuertes y villas relacionadas con la Guerra dels Segadors y los hechos posteriores. En este trabajo se hace una reseña biográfica del autor y se describe su legado relacionado con Cataluña y el Rosellón, contextualizándolo en época y oficio. Se dará un énfasis especial a la recopilación de manuscritos no publicados conocida como Atlas de Perpignan.

Paraules clau: cartografia urbana, siglo XVII, Cataluña, Beaulieu.

Abstract: *Seventeenth century urban Catalan representations by Sébastien de Pontault, sieur de Beaulieu*

During the second half of the seventeenth century, Sébastien Pontault, better known as Sieur de Beaulieu, military engineer to the service of Louis XIII and Louis XIV, launched a publishing company specializing in the representation of places, sieges and battles staged by the French troops. His work was prolific and covered all fronts open at the time. The Catalans places are prominently represented with almost one hundred forty images, mainly views and plans of fortresses and villas involved in the Catalan Revolt or Reaper's War and subsequent events. This paper presents a biography of the author and his legacy associated with Catalonia and Roussillon, contextualizing it historically. The paper emphasizes the collection of unpublished manuscripts known as Atlas of Perpignan.

Key words: urban cartography, XVII century, Catalonia, Beaulieu.

* * *

Sébastien de Pontault (1612-1674), senyor del domini de Beaulieu, més tard també anomenat *seigneur* Le Donjon, va fer carrera als exèrcits de Lluís XIII i Lluís XIV, on va arribar a assolir el grau de mariscal de camp. Les ferides, la seva habilitat pel dibuix i, sens dubte, un bon sentit comercial el van portar a posar en marxa a París, amb llicència reial, un taller de gravació de vistes de setges i batalles que va reeixir amb prou èxit. Després de la seva mort, la seva neboda va continuar amb el negoci tot respectant-ne l'estil i el nom. El producte que ens ha arribat sota la denominació de Beaulieu destaca sobretot per la quantitat de llocs i escenes representats. Abasta tots els fronts francesos de l'època, des de les guerres contra els protestants de principis del segle XVII, passant per la Guerra dels Trenta Anys fins l'activitat bèl·lica derivada de la successió al tron espanyol ja entrat el segle XVIII.

Una part força significativa de la seva producció se centra en terres catalanes: quasi cent quaranta imatges corresponents a més de seixanta llocs del Rosselló i el Principat. Com es veurà, l'explicació rau en la seva participació a la Guerra dels Segadors amb les tropes franceses en dos moments importants de la seva vida: el 1642, quan va aconseguir el reconeixement reial com a dibuixant d'escenes bèl·liques i el permís per publicar-les, i el 1648, quan sembla que abandona l'activitat militar per dedicar-se al projecte editorial pel qual és conegut.

En aquest treball es farà, en primer lloc, una breu ressenya biogràfica tot ubicant al personatge en el seu temps. A més de la militar, també es presentaran les seves facetes com a enginyer, geògraf reial i editor. Després es descriurà la seva producció editorial i, finalment, s'aprofundirà en aquella part de la seva obra que afecta a terres catalanes, tant pel que fa a la part impresa com a la manuscrita, cosa que permetrà presentar el recull d'originals conegut com a *Atles de Perpinyà*. A mode de conclusió, es valorarà la figura de Beaulieu i la seva obra.

Beaulieu i el seu temps

Tot sovint s'ha presentat a Beaulieu com un exemple d'home del seu temps: lleial al seu monarca, coratjós a la batalla, honest, emprenedor, conreador del classicisme... Charles Perrault, famós pels seus contes infantils, el va incloure entre el centenar de personatges més rellevants d'aquella època.² La seva descripció, en bona part, és la que ha bastit la imatge que de Beaulieu ha perdurat. El presenta com "Ingenieur et Mareschal de Camp des Armées du Roy" que va destacar de molt jove pel seu valor i coratge. Fins i tot quan va perdre el braç per un cop de bala de canó va tenir esma de continuar en actiu. Més endavant, va concebre una empresa per augmentar i difondre la glòria del rei: "Il dessina, & donna ensuite à graver tous les Sieges de Villes, tous les Combats, toutes les Batailles, & generalement totes les Expeditions Militaires de son Regne, qu'il accompagna de Discours instructifs, & tout le détail de ces actions merveilleuses" (Perrault, 1700).

En realitat, les dades que es tenen de la vida de Beaulieu són poques i esparses. En Sébastien de Pontault va néixer al 1612,³ segurament en el marc de la petita noblesa rural,⁴ i va heretar el domini de Beaulieu, per la qual cosa es feia anomenar *chevalier*, *seigneur* o *sieur* de Beaulieu. Hi ha un cert rastre documental que situa aquest lloc al municipi de Marolles-en-Hurepoix, al sud de París (Birembaut, 1961).

La carrera militar era una sortida natural pels *gentilshommes* d'aquell temps⁵ i al convuls segle XVII no li van faltar oportunitats. Al setze anys es va distingir al setge de La Rochelle de 1628, amb els exèrcits de Lluís XIII dirigits personalment pel cardenal Richelieu. En Perrault informa que "... le Roy, sans autre raison que celle de son merite, luy donna une Charge de Commissaire d'Artillerie malgré le bas âge où il estoit". També va participar al setge de Privas (1629), al de Pignerol (1630) i a la batalla de Veillane (1630), on fou ferit

2. A finals del segle XVII va publicar, en dos volums, una recopilació de biografies i retrats titulada *Les hommes illustres qui ont paru en France pendant ce siecle, avec leurs portraits au naturel*. Tant l'elecció dels personatges com els texts tenen un tarannà clarament moralista, barrejant la crítica dels defectes amb l'exaltació de les virtuts.

3. Dada extreta de Jombert (1772, p. 23) i habitualment considerada com a correcta.

4. En Perrault (1700, p. 43) el titlla de *gentilhomme*, és a dir, d'extracció noble.

5. Va seguir la tradició paterna tal com s'indica a l'acta d'ennobliment de 1648: es va allistar "à l'imitation de son père qui a longtemps servy dans les armées du feu roy Henry le grand". Cita extreta de Meyer (2003).

d'un tret de mosquet a l'espatlla. Va ser ascendit a controlador general d'artilleria, és a dir, responsable de la intendència relacionada amb l'artilleria. Amb aquest grau va participar al setge de Hesdin (1639). Al setge d'Arras de l'any següent va rebre un cop d'espasa que el va ferir greument. Aleshores fou anomenat controlador provincial d'artilleria a l'Artois. Es va destacar especialment a la presa d'Aire (1641). Va rebre la responsabilitat de la seva defensa. Finalment va perdre la plaça però la seva actuació va ser força ben valorada.

La primera visita que va fer a terres catalanes va ser al 1642 per participar al setge de Perpinyà. Des de 1640, amb la Revolta dels Segadors, els representants de la Generalitat de Catalunya havien acordat amb els francesos una aliança politicomilitar que passava per posar-se sota la protecció de Lluís XIII en forma de república lliure. La reacció de Felip IV de Castella fou immediata i contundent. Ambdues parts mobilitzaren tropes i qualsevol punt entre Tortosa i Salses esdevingué, en poc temps, un possible camp de batalla, un dels molts fronts oberts entre les monarquies hispànica i francesa en la llarga lluita que els enfrontava per l'hegemonia a Europa. Fins al 1659, quan es signà el Tractat dels Pirineus i es traslladà la frontera de les Corberes al Pirineu, quasi bé cada estiu hi hagueren enfrontaments de més o menys intensitat en funció dels recursos de cada part i de les necessitats a altres fronts.

A Perpinyà s'hi va concentrar la més distingida elit militar francesa comandada pel mateix Lluís XIII. D'entre ells cal destacar el duc d'Enghien, més tard conegut com a Príncep de Condé. Des d'aquell setge, en Beaulieu va esdevenir un estret col·laborador seu. A les seves ordres va participar al setge de Rocroi (1643), al de Thionville (1643) i a la presa de Philipsbourg (1644), on una bala de canó li arrancà el braç dret.⁶ Continuà, però, al costat de Condé i el va seguir a la batalla de Nördlingen i als setges de Courtrai, de Bergues, de Furnes i de Mardick. Al setge de Dunkerque (1646) va dirigir els treballs de trinxeres.

Al 1647 va acompanyar a Condé en el seu retorn a Catalunya, on se sap que Beaulieu va portar a terme els treballs de fortificació de Constantí i Salou (Moreri, 1759, p. 469). En aquella època els francesos portaven a terme una guerra de contenció al voltant d'una frontera militar que començava a Boí i Tremp i continuava per Àger, Balaguer, Arbeca, Castellans, Flix i Miravet. Controlaven habitualment Cervera i al voltant de Tarragona els punts importants eren Salou, Constantí i Tamarit. No va ser una bona campanya per en Condé, que va ser ràpidament destituït després de ser ridiculitzat al setge de Lleida. En Beaulieu, per la seva banda, fou ordenat cavaller de Saint-Michel amb la denominació *Seigneur Le Donjon*. A partir d'aquí es perden els registres de la seva activitat militar. És de suposar, pel recolzament i els encàrrecs que va rebre per part de la corona francesa, que no va acompanyar a Condé en els seus enfrontaments de la Fronda i el pas posterior al costat espanyol.

6. Veronique Meyer (2003) recull el text de la *Gazette de France* d'agost del 1644: "les sieurs Beauvais capitaine de Persans et de Beaulieu, ingénieur, y eurent tous deux leur bras coupé d'un même coup de canon, lequel emporta aussi le même bras droit à trois soldats que estoient auprès des deux premiers, & un autre la teste".

No està clar quan va ser ascendit a mariscal de camp, però no va ser abans de 1654, ja que en la petició que aquell any li fa Lluís XIV per a dibuixar l'aixecament del setge d'Arras l'anomena *Aide de Camp*.

Beaulieu enginyer i geògraf reial

A més de les responsabilitats que se li van encomanar de ben jove, en Beaulieu va mostrar aptituds i una certa ambició per l'enginyeria: al 1639 va publicar a París una col·lecció de làmines titulada *Recueil de plusieurs desseins de fortifications et de Machines*.⁷ No es coneix, però, cap altra obra seva semblant. En aquell temps, tant els enginyers militars com els artillers eren especialistes seleccionats entre l'oficialitat en funció de l'interès o facilitat que tinguessin pel càlcul i l'arquitectura militar i, com s'ha vist, va fer carrera fent aquestes funcions.

També sol signar com a *géographe du Roy*, resultat de la seva habilitat tant en el dibuix com en la representació d'escenes militars. La primera notícia que tenim d'aquest tipus de dibuix és el privilegi que Lluís XIII li atorgà a Perpinyà, el 1642, de fer gravar tota una sèrie de setges: els de Perpinyà (1642) i de Thionville (1643) ho foren per François Collignon i el de Cotlliure (1642) per Gabriel Perelle. En aquestes obres, la conservadora del departament de plànols de la Biblioteca Nacional francesa, Mireille Pastoureau (1984, p. 13), hi endevina la influència del gravador i editor Jacques Callot. Aquesta sospita és recolzada pel fet de que molts deixebles de Callot varen col·laborar amb Beaulieu. Queda clar que Beaulieu tan sols composava i dibuixava l'escena. En alguns casos hi ha gravada la seva signatura tot indicant el seu grau de participació: *Beaulieu invenit et fecit*.

El seu treball, però, no es pot considerar sota l'epígraf de topografia militar com tot sovint es fa.⁸ Aquesta és l'opinió que expressa el coronel Berthaut (1902) al seu treball sobre els enginyers geògrafs militars francesos, on conclou que, com que a les seves vistes hi han moltes llicències artístiques, no es poden considerar veritables vistes militars.

Els seus primers treballs han estat estudiats per Antoine de Roux (1990). De l'època de 1642, n'ha trobat diferents manuscrits a la Biblioteca Nacional francesa que no s'han publicat: una vista de Cotlliure i esbossos preparatoris

7. Títol complet: *Recueil de plusieurs desseins de fortifications et de machines, pour tracer toutes sortes de forteresses avec leurs parties, tant exterieures qu'interieures. Ensemble la façon de les attaquer & deffendre, comme aussi de quelques machines servant à icelles. Par le S.B. ingénieur ordinaire du Roy. A Paris, chez Melchior Tavernier, Graveur & Imprimeur du Roy pour les Cartes Geographiques, Marines, & Tailles-douces, demeurant en l'Isle du Palais sur le Quay qui regarde la Megisserie, à la Sphere Royale. M DC XXXIX [1639] / Paris, F. L'Anglois dit Chartres*. És considerada una obra rara al catàleg de 2012 de la Llibreria Les Trois Islets. L'exemplar descrit al catàleg és una recopilació de làmines impreses per Melchior Tavernier amb plànols de ciutats fortificades i fortificacions, esquemes de canons, diferents formes d'armar un vaixell i figures mostrant la forma de prendre mesures de places fortes. Buisseret (2002) cita un exemplar a la Biblioteca Nacional de França.

8. En moltes obres de caire enciclopèdic se'l titlla de "...premier ingénieur de Louis XIV, créateur de la topographie militaire" (Le Bas, 1840, p. 258).

del plànol de Perpinyà gravat per Collignon. Sembla que la pèrdua del braç dret al 1644 no li va impedir continuar dibuixant,⁹ ja que s'han trobat manuscrits seus resultat de la seva participació a la campanya de Flandes de 1647. Però la principal font de l'anàlisi de Roux és el recull manuscrit de Perpinyà, datat el 1653,¹⁰ també conegut com a Atles de Perpinyà. Es tracta d'un conjunt de documents originals dibuixats per Beaulieu o reunits per ell. Molts d'ells són esbossos dels plànols que després es gravarien. N'hi ha de força matussers però altres són força propers al resultat final. Fins i tot n'hi ha amb informacions que després no apareixen al gravat final. Hi ha vistes perspectives, planimetries de places fortificades (sigui tan sols el perímetre de les defenses, sigui amb informació detallada de l'interior) i mapes de l'entorn de les places fortes. Són dibuixos sense cap acció, merament escenaris. També cal destacar que molts d'aquests dibuixos ja estan fets sobre fulls amb el marc gravat de la forma com apareixeran més tard als seus reculls finals. Això permet afirmar a Roux que entre 1647 i 1653 va ser quan en Beaulieu va abandonar l'activitat militar per consagrar-se a reunir plànols de vistes i batalles i editar-los. Més endavant es tractarà amb més profunditat aquest document únic.

Un altre document excepcional que ha perviscut és el seu plànol de l'aixecament del setge d'Arras de 1654.¹¹ Després dels problemes de la Fronda va ser la primera gran victòria per part del cardenal Mazarino i se li va voler donar difusió. A Pastoureau (1984, p. 14) es conserva el redactat de la petició. Els esbossos, dibuixos, gravats preparatoris i les diferents versions publicades han estat estudiats per Véronique Meyer (2001), que arriba a la conclusió de que Beaulieu pretén rivalitzar amb Jaques Callot tot fent un producte similar. Amb diferències, però. Si Callot té una preocupació més estètica per la representació del fet militar, en Beaulieu vol fer-ne una descripció més precisa. Per una banda, afegeix més informació textual, amb dedicatòries al rei i als comandants francesos, i amb narracions de caire apologetic; per altra, mostra diferents registres de l'escena en el mateix dibuix (requadres amb planimetries, mapes de situació, perfils, etc.). Se sap que el gravat va ser acabat a finals de 1656 i mostrat al monarca.

Al llarg de la resta seva vida va rebre altres encàrrecs de caire bàsicament cartogràfic: el 13 de maig de 1669, amb Niquet, un altre enginyer militar, cobra 1.200 lliures per l'aixecament d'un mapa dels entorns de París i l'11 de maig de 1671, 75 lliures per haver aixecat el plànol per a un mapa de l'entorn de Versalles (Meyer, 2001).

9. És l'origen de la seva divisa: *Fregerunt fulmina dexteram, supplet laeva vices* (Chassant i Tausin, 1878, p. 122), que es pot traduir com "Els llamps fulminaren la dreta, l'esquerra la reemplaça".

10. Sieur de Beaulieu, *Plans, Cartes et profils (...) de catalogue rousillon et serdaigne*, 1653. Médiathèque de Perpignan, Res. 424.

11. Aprofitant els problemes interns de França pels incidents de la Fronda, l'exèrcit espanyol va posar setge a la fortalesa d'Arras que havia perdut el 1640. Els francesos, però, van contraatacar inesperadament i van desfer el setge, que era dirigit per Condé.

Beaulieu editor

Els primers biògrafs de Beaulieu donen a entendre que era l'autor dels dibuixos que publicava, però això no sembla cert. Véronique Meyer (2001, 2003) considera més raonable pensar en ell com a organitzador de les composicions dels seus reculls. Com a propietari de l'empresa editorial tindria a la seva disposició dibuixants, gravadors i impressors, d'entre els quals destaquen Nicolas Cochin i Adam Perelle,¹² que apareixen molt sovint signant les imatges.

El principal èxit de Beaulieu, doncs, va ser la posada en marxa de la seva activitat editorial. És coneguda la importància que es donava a la representació cartogràfica per part de l'elit governant. La venda de gravats dels llocs i de les escenes de batalla eren una forma popular de fer-se una idea del desenvolupament dels fets i podia esdevenir un negoci lucratiu. Ja s'ha comentat el privilegi de Lluís XIII per fer gravar alguns fets de la intervenció francesa al Roselló de 1642. En aquests primers treballs, donada l'activitat militar de Beaulieu, les impressions es comercialitzaren a través de diverses llibreries de París. Devia ser difícil per en Beaulieu seguir a distància el comerç de les seves publicacions i, per protegir-se davant dels seus competidors, sol·licità un privilegi d'exclusivitat que li fou concedit.¹³

Al 1656 estava instal·lat a París, de ben segur plenament dedicat a la venda de les seves representacions militars i urbanes. En una de les seves provatures¹⁴ hi figura l'adreça: a la Quai des Grands-Augustins, al costat del gran portal de l'església, prop del Pont-Neuf, molt a prop de la botiga dels Beres. Però la que apareix de forma habitual a la seva obra és la de la rue St. André des Arts, a la porta de Bucy.

El gran privilegi de què gaudí en Beaulieu molestà força els altres gravadors i marxants d'estampes parisencs. Capitanejats per Robert Nanteuil, Abraham Bosse i Nicolas de Poilly, aconseguiren guanyar un plet al 1668 en el qual el rei els reconeixia el dret de dibuixar, gravar, imprimir i vendre "... tous sortes de dessins honnestes, portraits, batailles, plans et profils des villes [...] sans toute-fois qu'ils puissent copier et imiter trait pour trait les dessins et ouvrages des autres, mesme ceux dudit Beaulieu".¹⁵ Malgrat tot, Beaulieu tenia el seu cercle d'amistats dins del medi professional, ja que el prestigiós Jaillot l'escolli com a padrí d'una de les seves filles el 6 d'octubre del mateix any.

Beaulieu va morir el 1674 abans d'haver acabat el seu recull de plànols de batalles. Encarregà al marit de la seva neboda, l'enginyer Jean-Baptiste Hamont, *sieur* Des Roches, habitual col·laborador seu, de continuar-ne l'execució.

12. Cochin va començar a treballar per Beaulieu molt aviat, segurament cap al 1642-1643. En Perelle ho va fer més tard, cap al 1654, però molt jove, amb catorze anys acabats de fer (Meyer, 2003).

13. Sense datar, però per les dades que aporta segurament és poc abans al tràgic accident de la pèrdua del braç de 1644. Extret de Pastoureau (1984, p. 14).

14. Biblioteca Nacional de França, Cartes plans, Ge.A. 515. Citat a Pastoureau (1984, p. 14).

15. Extret de Pastoureau (1984, p. 14).

El seu monograma, una D i una R entrelaçades, apareix a moltes planxes. Com que apareix en algunes imatges del Rosselló, Pastoureau (1984) opina que podria haver estat col·laborant amb Beaulieu des de feia temps. Tot plegat, però, és hipotètic. Cal tenir present que els reculls de mapes eren contínuament actualitzats i renovats en successives edicions, la qual cosa fa molt difícil saber el moment de dibuix de cadascun.

Després de la mort de Des Roches, fou a la mateixa neboda, Reine-Michèle de Beaulieu, a qui pertocà acabar el *Grand Beaulieu*, la principal recopilació de mapes de l'empresa endegada pel seu oncle, amb una primera pàgina data-da el 1694.

El llegat de Beaulieu

De Beaulieu es coneixen algun mapa mural, com el cas de l'aixecament del setge d'Arras de 1654 ja comentat; uns quants valuosos manuscrits, com el cas de l'Atlas de Perpinyà també esmentat, que van apareixent a mesura que es van catalogant arxius; i, sobretot, la seva obra impresa en forma d'atles. Per una banda els catorze atles en quart, horitzontals, coneguts habitualment amb el nom de *Petit Beaulieu* i formats per mapes corogràfics, plànols i perfils urbans, i un atlas infolio anomenat genèricament *Les glorieuses conquêtes de Louis le Grand* i conegut com el *Grand Beaulieu*, compostat per imatges de perfils, batalles i setges.

Els *Petit Beaulieu* volen donar al públic una visió global dels llocs on les tropes de Lluís XIV van aconseguir les majors victòries en la seva política d'expansió militar. Com precedent, Pastoureau (1984) cita l'obra de Christophe Tassin, enginyer geògraf del rei, que entre 1633 i 1635 va publicar *Plans et profils de toutes les principales villes et lieux considerables de France*, una recopilació d'imatges elaborades per diferents enginyers militars. Els *Petit Beaulieu* són de molt difícil datació: per una banda, les portades no aporten cap informació i, per altra, se n'han fet múltiples edicions, on hi ha hagut aportacions de planxes noves. Això explicaria el fet que al plànol de Puigcerdà hi hagi gravat "pris en 1678" però que no figure a la taula índex del recull de Catalunya. La darrera notícia de les planxes dels *Petits Beaulieu* és de mitjans del segle XVIII, quan el geògraf Jean Beurain en va fer una nova edició completa tot canviant el nom de Beaulieu pel seu. A la seva mort, el febrer 1771, aquestes planxes no foren pas citades al seu inventari *postmortem*. Pastoureau (1984) opina que segurament estaven en aquell moment molt gastades.

L'obra més elaborada, però, que va sortir del taller de Beaulieu és el *Grand Beaulieu*. Com s'ha indicat, està format per imatges de gran format de perfils, setges i batalles. La idea d'aquest tipus de representacions ja es troba al mencionat Atlas de Perpinyà, on hi ha inclosos alguns gravats de perfils en el seu

estat definitiu, muntats sobre diferents tipus de marc i amb un medalló oval pel retrat dels personatges a qui dedica la representació. Ja s'ha dit que des de 1642 tenia gravades escenes i les comercialitzava a través de diverses llibreries parisenques, gràcies al privilegi que el rei li atorgà aquell any. A l'Atlas de Perpinyà hi figuren quatre perfils gravats per Nicolas Cochin (Balaguer, Àger, Piombino, Cotlliure) i un per Gabriel Perelle (Lleida), signats per Beaulieu. Roux (1991) arriba a la conclusió que els muntatges es feien sota demanda, és a dir, no eren una obra preconcebuda abans del tiratge, es podia combinar el perfil amb el retrat que es volgués.¹⁶ El mateix passava amb el contingut del mapa, al qual es podien afegir detalls sobre la marxa del setge, disposicions d'exèrcits, línies de circumval·lació i trinxeres. Noves notícies en llocs ja dibuixats portaven a la modificació ràpida de les planxes per a la seva venda immediata. Un cas paradigmàtic són els gravats dels diferents setges que va patir Barcelona entre finals del XVII i principis del XVIII (Capdevila, 2011).

La recerca portada a terme per Antoine Roux (1991) li permet concloure que la primera edició del *Grand Beaulieu* és de 1676. Les versions que ens han arribat corresponen, però, al recull que fou publicat al 1694 per Reine de Beaulieu, neboda de Beaulieu i vídua de Des Roches. Fou imprès en dos grans volums titulats *Les glorieuses conquêtes de Louis le Grand roy de France et de Navarre dédiées au roy*, on Reine explica al prefaci que ho fa complint la darre- ra voluntat del seu oncle:¹⁷

“Cet officier [Beaulieu]... ne crut pas que la main qui lui restoit put être mieux employée qu'à laisser à tout l'univers de pompeuses et brillantes images des victoires de plus grand des rois. La Divine Providence l'ayant retiré de ce monde avant qu'elles fussent en état d'être présentées à Votre Majesté, il en chargea le sieur Desroches mon époux, qu'une pareille destinée força encore de m'en remettre le soin. J'avoue, Sire, que j'ay trop différé de m'acquitter d'un si juste et si glorieux devoir [...]”

A l'any següent, Reine de Beaulieu va rebre una pensió de 1.500 lliures, sens dubte per recompensar el seu treball. Hi van haver diferents edicions, on canviaren no tan sols el nombre de setges, de batalles i de perfils de ciutats, sinó que també variaren els textos explicatius i les combinacions de retrats, perfils urbans i marcs del full. El contingut del *Grand Beaulieu* va esdevenir fix després que les planxes fossin adquirides per la col·lecció del *Cabinet du Roi*.¹⁸ El *Grand Beaulieu* en formà cinc volums. Totes les planxes del *Cabinet du Roi* han estat conservades al museu del Louvre.

16. Algunes de les obres que posseeix la Cartoteca de Catalunya difereixen de les ressenyades per Pastoureau en el retrat del personatge.

17. Cita extreta de Pastoureau (1984, p. 37).

18. El *Cabinet du Roi* reuní les estampes que el rei manà gravar i que, tirades a partir de 1727 sobre un paper de mida homogènia, foren agrupades en 23 volums infolio. Fou tractada com una obra institucional, que era regalada a sobirans estrangers i a personalitats (Pastoureau, 1984, p. 37).

Imatges de llocs catalans a l'obra de Beaulieu

A tota l'obra de Beaulieu s'han pogut identificar un total de 172 imatges corresponents a 62 llocs catalans i a dos grans àmbits geogràfics: Catalunya i Rosselló. En aquest recompte es distingeixen les variants corresponents a canvis de l'escena representada, però no les múltiples petites modificacions que hom pot trobar a les diferents edicions consultades: marques, retrats, etc. Aquest recompte s'ha basat en els fons de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, de l'Arxiu Històric de Barcelona, de la Biblioteca de Catalunya i de la Biblioteca Nacional de España, a més de l'Atles de Perpinyà conservat a la Médiathèque de Perpinyà.

L'Atles de Perpinyà

Ja s'ha presentat abans tot analitzant els primers treballs com a cartògraf de Beaulieu i el seu pas al món editorial. Els dibuixos manuscrits són mapes i plànols acabats com per a ser presentats, il·luminats amb elegància. Els dibuixos estan fets en fulls de 60 x 50 cm i en els quals el marc ja està gravat. En alguns casos no apareixen després en cap atles gravat, com és el cas del plànol de Portvendres. En altres són reproduïts de forma simplificada (Roses, Constantí, Lleida) i també n'hi ha que apareixen tal qual (Salses, Òpol, Elna, Palamós, Barcelona). El seu títol complet és *Plans Cartes et profilz des villes chasteaux et costes de mer de la principauté de catalogne rousillon et serdaigne et les Portraits noms et Armes des Vices Roys et lieutenants Generaux qui on Commandé soubz Louys XIII et Louys XIII a present regnant. Dessignéés sur les lieux et présenté a Monseigneur le Mareschal de Gramont* i porta la data de 1653 amb la signatura *Par le S de Beaulieu le Donjon Ingenieur & Geographe ordinaire du Roy gentilhomme de la Chambre & ayde de Camp en ses Armees*. Segons l'estudi d'Antoine de Roux (1991), malgrat que el relligat sigui del segle XIX, és versemblant considerar que la majoria de les obres són contemporànies al títol de portada, a més tenint en compte la presència d'una taula de contingut per les imatges del Rosselló.

El fet que hi hagi algunes obres inacabades, altres estiguin muntades a mà en forma de collage i que encara es conservin detalls a llapis sense esborrar, aporta informació sobre el mètode de treball de l'autor. Hi ha quatre fulls d'una zona de costa en els quals tan sols apareix el marc, el perfil de costa, amb el traçat d'hidrografia i indicacions del relleu amb perfils, la cartel·la de títol buida i el rètol *Mer Méditerranée*. S'hi troben també diferents elements que després s'uniran per formar els gravats del *Grand Beaulieu*: retrats de personatges, ovals sense retrats, perfils amb oval i retrat integrat, perfils muntats amb el medalló, etc. Està clar que la metodologia constructiva ja estava clara per aleshores: bona part dels fulls finals tipus *Grand Beaulieu* són la composició de marcs, perfils a la part inferior i el cel amb medalló i retrat a la part superior.

En total hi ha 35 imatges de llocs catalans, entre plànols, mapes i vistes

(taula 1). En el cas dels plànols s'aprecia una cura especial del traçat de les fortificacions, tal com calia esperar d'un enginyer militar. Amb molt, és l'element més detallat del dibuix, acolorit en vermell (fig. 1). Les escales varien molt segons l'objectiu del dibuix: des de 1:1.500 –que permet detallar entrades, posició i grandària de portes, baluards, passadissos i algunes estances del perímetre de la fortificació– fins a 1:11.500 –que permet mostrar la ubicació de castells i viles properes, camins, hidrografia i orografia. Als mapes hi solen haver comentaris de caire militar, com consells sobre noves construccions per millor defensa de la vila. Pel que fa els perfils, són força senzills comparats amb els que posteriorment seran gravats.

La major part dels manuscrits acabats tenen títol retolat dins una cartel·la típicament barroca però sense excessiva ornamentació. Sol venir datada i signada per l'autor, cosa que no passarà amb els gravats posteriors. La ubicació preferent del títol és a la part superior, sigui al centre o als costats, en funció de la distribució de la informació gràfica. Amb la publicació se'ls afegirà elements ornamentals, com un primer pla per als perfils per donar més profunditat, i informacions relacionades amb els episodis bèl·lics.

De mapa tan sols n'hi ha un que pugui ser degut a Beaulieu, comparable als que posteriorment apareixeran gravats. És la *Carte du Comte du Roussillon*. Semblant als plànols comentats, amb indicació dels rius i l'orografia representada en forma de perfils ombrejats, se centra sobretot en la xarxa de llocs habitats, assenyalats amb una icona les viles i amb una planta esquemàtica les places fortes, tots convenientment retolats. Destaca l'absència de qualsevol informació de camins, com també passarà en els mapes gravats posteriors. D'aquest mapa no es coneix gravat.

Els Petit Beaulieu

El que interessa aquí són les 108 imatges de terres catalanes que sumen els dos *Petit Beaulieu* dedicats a Catalunya¹⁹ i al Rosselló,²⁰ i que corresponen a descripcions de 64 llocs (fig. 2). Són gravats calcogràfics en quart i en horitzontal (l'edició és de 18 x 24 cm en els dos casos). Les imatges empen diferents modes de representació topogràfica: el mapa, la vista, el perfil i el plànol. Aquesta barreja provoca contrastos peculiars, directament relacionats amb la idea de l'obra de donar una informació tant fefaent com completa dels llocs representats. El plantejament general està centrat en les poblacions d'interès militar, bé per ser places fortes, bé per haver jugat algun tipus de paper als

19. *Les plans et profils des principales villes et lieux considerables de la principauté de Catalogne avec la carte générale et les particulières de chaque gouvernement*. Pastoureau (1984) li assigna 87 imatges.

20. *Les plans et profils des principales villes et lieux considerables du comté de Roussillon, Conflant, et Cerdagne avec la carte générale, et les particulières de chaque gouvernement*. Pastoureau (1984) li assigna 25 imatges. També existeixen edicions amb els dos volums units sota el títol genèric del volum dedicat a Catalunya, com és el cas de l'exemplar de la Biblioteca Nacional de Espanya emprat en aquest treball.

enfrentaments armats. Es vol proporcionar una idea del territori i la seva xarxa urbana, pensada des del punt de vista militar d'aquella època concreta. Per això mateix, en el cas del volum dedicat a Catalunya i abans de l'índex, hi ha una breu ressenya històrica. Per cada lloc, doncs, podem trobar una descripció corogràfica, un plànol o una representació pictòrica, habitualment un perfil. A aquesta terna s'hi poden afegir plànols i perfils de fortificacions lligades a la població.²¹ Descrits d'aquesta manera hi ha 14 llocs,²² la resta dels casos tenen dos tipus o tan sols un de representació. En total tenim 1 mapa general de Catalunya, 16 mapes d'entorn, 54 perfils, 31 plànols i 3 vistes. Llevat excepcions, totes les poblacions tenen una representació pictòrica.²³ Cal dir que al volum de Catalunya també hi ha un mapa de l'entorn i un perfil de Montsó i un altre de Mequinensa. Al volum del Rosselló es fa referència al Tractat dels Pirineus de 1659 amb un llistat dels nobles que hi assistiren i amb dues vistes del lloc de la signatura: l'illa dels Faisans, al Bidasoa.

En el cas de Catalunya, l'atles comença amb un mapa general del Principat (fig. 3). Montserrat Galera en dóna sis edicions diferents, que es diferencien en aspectes ornamentals i anotacions (Galera, 2001, p. 80). Es tracta d'un mapa de forma arrodonida, que li dóna un aspecte "panxut", on la zona convexa de la costa catalana és exagerada, avançada cap al mar. Galera l'associa del tipus dels publicats per Nicolas Sanson, el primer dels quals data de 1660 (Galera, 2001, p. 22). Enquadrat per un marc senzill, amb el títol dins d'una cartel·la decorativa, a mode de cortina, presenta una xarxa hidrogràfica força completa i una orografia senzilla, en forma de muntanyes en perfil. Les poblacions més importants, que després apareixen al recull, estan dibuixades en planta i la resta estan simbolitzades. Les fronteres apareixen puntejades, a l'oest està assenyalat el Regne d'Aragó i de València i al nord el Rosselló, amb la frontera derivada del Tractat dels Pirineus i també amb l'antic traçat del Tractat de Corbeil.

Les representacions corogràfiques són mapes dels entorns de la població anomenats *carte de gouvernement*. Sol ser un mapa que abasta sobretot les poblacions immediates i afegeix, forçant la posició, les poblacions més importants de la regió (fig. 4). Això fa que l'escala tan sols es mantingui al centre, deformant-se a mesura que s'acosta als marges del mapa. Als mapes estudiats l'escala gràfica és de l'entorn d'1:120.000 (llevat del d'Alguaire i el de Tortosa que tenen escales més petites). L'orientació sol ser al nord, indicada als mapes sense mar amb una fletxa inscrita en un cercle senzill i en els casos de costa, amb una rosa dels vents. El marc és senzill i el títol es destaca dins una cartel·la en forma de cortinatges, on hi és també l'escala gràfica. Del contingut en destaca, sobretot, la densa xarxa de poblacions i la representació meticulosa de la xarxa hidrogràfica. Les ciutats

21. Montjuïc per Barcelona, el castell de la Trinitat de Roses, el castell de Lleida i la ciutadella de Perpinyà.

22. Àger, Alguaire, Balaguer, Barcelona, Cotlliure, Flix, Girona, Lleida, Palamós, Perpinyà, Roses, Salses, Tarra-gona i Tortosa.

23. De Montlluís, Puigcerdà, Vallmoll i Vilafranca de Conflent tan sols hi ha plànols.

d'interès militar o de certa importància apareixen representades esquemàticament en planta i la resta estan simbolitzades. Els rètols també reflecteixen aquesta distinció. Als rius hi són assenyalats els ponts, però no hi cap indicació de camins. L'orografia és aproximada mitjançant perfils abatuts i a la mar hi és dibuixat un cert onatge. No hi ha indicacions de dates ni d'autoria.

Els plànols o plantes estan interessades sobretot en l'aspecte poliorcètic, destacant el perímetre i detalls de muralles, fortificacions, portes, trinxeres i ponts, normalment amb molt poca informació de l'interior de muralles (fig. 5). Quan hi ha indicació dels carrers es pot donar de formes força diverses: parcel·lari ben delineat, parcel·les simplement ombrejades, es pot destacar algun edifici important, etc. Les escales, sempre indicades gràficament, varien molt en funció de la grandària de la zona a representar, anant d'1:2.000 per a les forteses aïllades fins a l'1:25.000 de les viles grans. El marc és senzill, el títol està dins de cartel·les en forma de cortinatges i en un requadre a part hi sol haver una llegenda indicant les zones d'interès amb lletres majúscules. També s'hi detallen rius i llacunes. Els camins o bé no hi són indicats o bé ho són de forma molt tímida. A la zona fora de muralles les construccions són dibuixades en perfil si no tenen caràcter militar, es pot donar a entendre una certa activitat agrària amb l'esbós de parcel·les conreades i la vegetació hi pot ser present mitjançant icones (arbres, matolls) esparses. A les zones de costa hi ha dibuixats vaixells en perfil. Les indicacions de desnivell i orogràfiques poden ser diverses: el relleu abrupte hi és assenyalat en forma de perfils ombrejats mentre que per al més suau es fan servir les normals, un ratllat en el sentit del pendent més o menys dens en funció d'aquest, que sol donar un aspecte peculiar als mapes en forma d'"eruga peluda". En molts casos, tal com es queixa Berthaut (1902), el plànol sols conserva l'escala al centre, convertint-se en una vista a mesura que ens allunyem de la zona central, arribant a tenir perfectes perfils de muntanyes a mode d'horitzó. El cas més exagerat podria ser el de la planta del castell de Montjuïc, on la combinació de plànol i el rocam provoca una distorsió molt evident. També algunes indicacions tridimensionals de les fortificacions criden l'atenció, com és el cas del plànol de Puigcerdà, on es representen baluards i cortines en perspectiva radial, fent la impressió que hom ha "esclafat i escampat" la fortificació. Pel que fa a l'autoria, la majoria no tenen signatura ni del dibuixant ni del gravador. Des Roches en signa onze²⁴ i Beaulieu signa els de Flix i Constantí. H.V. Loon signa el gravat del plànol d'Arbeca i Loisel el de Montlluís.

Llevat excepcions, a tots els perfils hi consta la signatura d'Adam Perelle com a gravador.²⁵ Es tracta de dibuixos d'una certa factura artística, amb la clara intenció de compondre una escena realista de l'aspecte de la ciutat i del seu

24. Àger, Arbeca, Barcelona, Cadaqués, Cardona, Cotlliure, Lleida, Montlluís, Puigcerdà, Salses i Vilafranca de Conflent.

25. Les excepcions són: Barcelona, Blanes, Castellans, Cervera, Portvendres, Roses, Salses, Sant Feliu de Guíxols, Tarragona, Torredembarra i Tossa de Mar.

entorn. Els títols estan retolats en majúscules dins una banderola a la part superior del dibuix. La ciutat apareix en un pla entremig, normalment dins muralles i amb una certa tendència a l'estratificació vertical dels edificis per fer-los més visibles. Els edificis importants en són destacats. Es detalla la hidrografia i també els principals camins que arriben a la ciutat per la part visible, a vegades retolats. També apareixen retolats elements d'interès i edificis externs com fortins, molins, fonts, etc. En tot cas, no hi ha gaire profusió de rètols. Fora muralles hi ha construccions i algunes indicacions de vegetació i d'activitat agrícola. El dibuix del relleu és elaborat, ressalta amb ombres. Destaca l'ús de la intensitat de dibuix per indicar profunditat, cosa que queda reflectida sobretot als diferents plans muntanyencs, menys ennegrits per indicar distància. Destaca també l'interès per donar una certa idea de vida a les representacions: fum sortint de les xemeneies, ocells a un cel amb alguna ombra de núvols, gent treballant, viatjant, caminant davant les portes o les muralles, grans vaixells al mar, etc. En algun cas, com el de les Borges Blanques, hi ha la descripció de les posicions preses per part d'un exèrcit en actitud de setge (fig. 6). En aquest cas el títol ens informa que és el de 1647, dut a terme per Condé. També s'aporta alguna informació de posicions relatives d'elements que gràficament no vindrien al cas, però que poden ser d'interès per ubicar al lector. Són indicacions al fons com l'aparició d'Escornalbou al perfil de Salou o a la retolació de Montserrat al perfil muntanyós rera Barcelona. Aquestes llicències sens dubte pretenen millorar la comprensió per part de lector de la forma del país i els seus punts d'interès. Finalment, cal destacar els primers plans, que l'artista aprofita per embellir la vista amb dibuixos que realcen, per una banda, l'efecte de profunditat, i per altra la sensació de realisme de l'escena. Al mar, hi representa grans galeres sobre una mar picada; a terra, és habitual la imatge d'un arbre sobre un turó en algun dels escaires inferiors del gravat, on hi pot haver gent contemplant la ciutat o simplement xerrant.

Per últim, cal mencionar les tres imatges que s'han classificat com a vistes. La del Pertús ja és present al recull de Perpinyà, el que fa pensar que fou deguda al mateix Beaulieu. El gravat està signat per Adam Perelle. Es tracta d'una vista senzilla que indica la situació del fort de Bellaguarda i els colls de Panissars i el Pertús, principals accessos a Catalunya des de la plana del Rosselló. El paisatge és embellit en la seva versió gravada per un primer pla com els descrits a l'apartat anterior. La vista del castell de Montjuïc sembla directament relacionada amb les dificultats de representació que ja s'ha indicat per al seu plànol. En aquest cas la imatge es força més correcta. La darrera vista, la de Montblanc, és una veritable sorpresa, força diferent del que és habitual als atlas. Es tracta d'una veritable vista cartogràfica, amb el traçat del carrer dibuixat en planta i els edificis en perfil. Possiblement l'autor va poder tenir accés a un lloc elevat proper per prendre apunts. Sembla versemblant el que moltes d'aquestes obres es fessin al gabinet, combinant informació de planimetries amb esbossos de les façanes d'edificis.

Els Grand Beaulieu

En aquest treball cal fixar-se en 29 obres repartides en 17 perfils, 10 setges i 2 batalles (taula 2), corresponents a 16 llocs de terres catalanes.

Els perfils són gravats formats per dues planxes: una de superior amb el retrat d'un personatge i una d'inferior amb la vista de localitat pròpiament dita. El resultat són uns fulls d'aproximadament 45 x 55 cm (fig. 7). La part superior és ocupada completament per una cartel·la que, en paraules de Montserrat Galera, és "dibuixada en el més pur estil barroc, formada per llaçades, cortinatges, figures d'àngels i altres elements decoratius, que embolcallen un medalló" amb el retrat del personatge en qüestió (Galera, 2000). Pastoureau informa que alguns d'aquests retrats són els gravats per Jean Frosne i publicats per un parell de llibreries parisenques. Són bustos dibuixats tant en perfil com en tres quarts, tant a dreta com a esquerra. La part inferior està ocupada per la informació geogràfica, presidida per una banderola amb el nom de la ciutat i, en alguns casos, la data dels fets bèl·lics representats. Tot sovint, però, no hi ha informació del moment dels fets, més enllà de la presència del bust. La major part dels casos la ciutat està sent assetjada: les tropes es distribueixen al peu de les muralles i s'indiquen trinxeres, bretxes als murs, ubicació de les bateries, presència de vaixells de guerra, etc. En alguns casos es representen topades entre escamots fora de les muralles, com en el cas de Constantí, on explícitament es detalla com les tropes espanyoles fugen. La major part dels perfils porten a la part inferior una llegenda de lletres capitals indicant elements de la muralles, edificis notables de la ciutat, algunes precisions per entendre el desenvolupament del setge i també donant les coordenades geogràfiques del lloc. En el cas de Tortosa, es fa servir un tram de la llegenda en números aràbics per designar elements de la fortalesa. S'observa ràpidament que la majoria dels *Petit Beaulieu* són una simplificació d'aquests perfils. L'autor destaca sobretot les muralles i els edificis notables. En alguns casos els edificis que farceixen la vila estan dibuixats sense trets característics, com per omplir i donar sensació de poblament dens, com és el cas de la vila baixa al perfil de Balaguer, que forma una massa compacta de vivendes indiferenciades, amb l'excepció de l'església. Fora d'això, la ciutat està emmarcada pel relleu circumdant i hi és representada amb fidelitat la hidrografia i alguns elements d'interès: ponts i fortificacions o construccions externes al recinte emmurallat. Els camins hi són pobrament representats. A primer pla hi ha els recursos habituals per emmarcar la vista: elements vegetals ombrejats als costats, gent a peu o a cavall, tot sovint en grup, contemplant l'escena o de cara a l'espectador, etc. Val a dir que en aquests perfils hi ha molts detalls de vida. A més de les tropes, tot sovint s'observa fum sortint de les torres, a la mar sempre hi ha vaixells, etc. Cal destacar el perfil de Barcelona, on es mostra una gran activitat al moll i a les platges, amb gent passejant, treballant amb embarcacions, etc. Pel que fa al dibuix

del perfil urbà, sembla que Àger (1647) i Cotlliure podrien ser fets per Nicolas Cochin, i Lleida (1647) està directament signat per Beaulieu. Pel que fa al gravat, Nicolas Cochin s'encarrega de tres treballs,²⁶ Adam Perelle en signa altres tres²⁷ i un de Lleida és d'Scotin l'Âine.

La sèrie que classifiquem com a setges són gravats formats per diferents imatges i anotacions textuais, pensats per a què el lector es pugui fer una idea completa de l'escenari de l'atac a una vila (fig. 8). A totes les obres aquí considerades els atacants són les tropes francocatalanes, comandades per una personalitat francesa. Això queda molt clar al títol, emmarcat en una cartel·la adornada amb elements bèl·lics i alguna testa animal, on se cita la ciutat assetjada, la data dels fets i el nom del comandament francès. La imatge principal està formada per una planimetria centrada a la planta de la ciutat, al voltant de la qual es representa la disposició de les tropes atacants, trinxeres, bateries, vaixells de guerra, etc. Unes vegades de forma pictòrica i altres en forma icònica. Hi són representats també planimètricament els camins i la hidrografia. La vegetació està indicada de forma simbòlica i el relleu pot ser representat per ombrejats si és suau, o de perfil si és més important per entendre la disposició dels efectius. Fora de la part central planimètrica, el relleu és representat de perfil, com emmarcant la part central, oferint-li un horitzó al pla més profund. També es representen en perfil algunes construccions que no estan directament relacionades amb el setge pròpiament dit, com poden ser fortaleses llunyanes, diferents tipus de construccions fora muralles, etc. En primer pla s'observen les ornamentacions habituals d'arbrat als costats i figures d'aire militar contemplant l'escenari on es desenvolupa l'acció. En els casos que el primer pla és marí, es dibuixen vaixells sobre un onatge crispat i espès. L'escena està força comentada: es retolen elements d'interès, posant especial atenció en la disposició dels efectius militars. També es fa ús d'una o més llegendes per assenyalar zones de la ciutat assetjada, distribució de les forces atacants i elements que ajudin a entendre com s'ha procedit. En molts casos hi ha algunes explicacions sobre l'estat de les fortificacions, sobre el camp de batalla o sobre l'ordre dels fets. Aquesta imatge principal pot anar acompanyada de requadres amb representacions del mapa de l'entorn i plànols a l'estil dels *Petit Beaulieu*. Cada representació sol portar una escala gràfica i una indicació del nord, encara que no sempre. Cal destacar que la imatge central, com s'ha assenyalat un híbrid entre planimetria i perfils, també sol portar una escala gràfica. Els setges són de 44 x 53 cm llevat d'un parell, Barcelona (1652 i 1698), que s'estenen fins als 44 x 116 cm. Tots estan signats com fets a París per Beaulieu i es poden aconseguir a *Chez l'Authheur, rue S[ain]t André des arts, Porte de Bucy*. Els setges més vells representats són els de Perpinyà i Cotlliure, de 1642, i ambdós presenten en

26. Tortosa (1648), Balaguer (1645) i Cadaqués.

27. Tarragona, Barcelona i Salses

requadre dibuixos signats per Beaulieu. Després del de Tarragona (1644), n'hi ha dos del 1645, Balaguer i Roses, on apareix Nicolas Cochin com a dibuixant en el primer cas i gravador en el segon. Cap signatura per Tortosa 1648, Barcelona 1652 i Cadaqués 1655. El de Palamós (1694) porta la signatura de François Ertinger pel gravat i el darrer setge gravat és el de Barcelona (1698).

Les dues batalles són diferents, Sant Llorenç de Montgai (1645) és de la mateixa grandària que els setges i està dibuixada per Des Roches, mentre que la batalla del Ter (1694) és més gran (62 x 88 cm) i el dibuix s'assigna a S. de la Boissière. Ambdues estan gravades per François Ertinger. Com en el cas dels setges, es detecta el mateix esforç per narrar la topada militar de la millor manera possible, format per diferents imatges i on també s'utilitza el recurs de representar diferents moments de la batalla sobre un mateix paisatge.

Conclusions

En Beaulieu va veure en la publicació de gravats sobre les campanyes del rei a la frontera un bon negoci per retirar-se d'una vida militar que l'havia destrossat. Diversos factors ho van propiciar: la seva habilitat com a dibuixant i, de ben segur, la seva capacitat per créixer i aprofitar-se de l'empena del poder. Al París de la segona meitat del segle XVII hi havia un públic disposat a pagar per conèixer i entendre les terres i les viles de les quals hom sentia tant a parlar, per seguir les evolucions de les batalles i els setges de Lluís XIV i els seus generals. El llenguatge no era nou, ja d'altres n'havien desenvolupat els codis visuals. Tampoc era nou el benefici que en treia la monarquia, que les va permetre i fins i tot les va estimular com un mecanisme propagandístic més. Les imatges dibuixades eren les de les victòries franceses, veritables demostracions del poder de la maquinària bèl·lica del Rei Sol, pensades per atemorir els enemics del cristianísim, enorgullir els seus súbdits i proclamar la seva glòria. Amb un públic prou solvent i sota la protecció interessada del monarca, en Beaulieu va construir una empresa que ultrapassà la seva persona, que es va perllongar a través dels seus nebots mitjançant noves i més completes edicions i que va acabar multiplicant-se a base de còpies més o menys fidels, més o menys honestes.

El resultat destaca sobretot per l'abundància d'imatges, cosa especialment important per al cas català ja que molts dels llocs representats ho són per primera vegada. Quasi cent quaranta imatges corresponents a més de seixanta llocs del Rosselló i el Principat de la segona meitat del segle XVII, encara que siguin de qualitat i fidelitat molt diversa, és una aportació documental de primer ordre.

Bibliografia

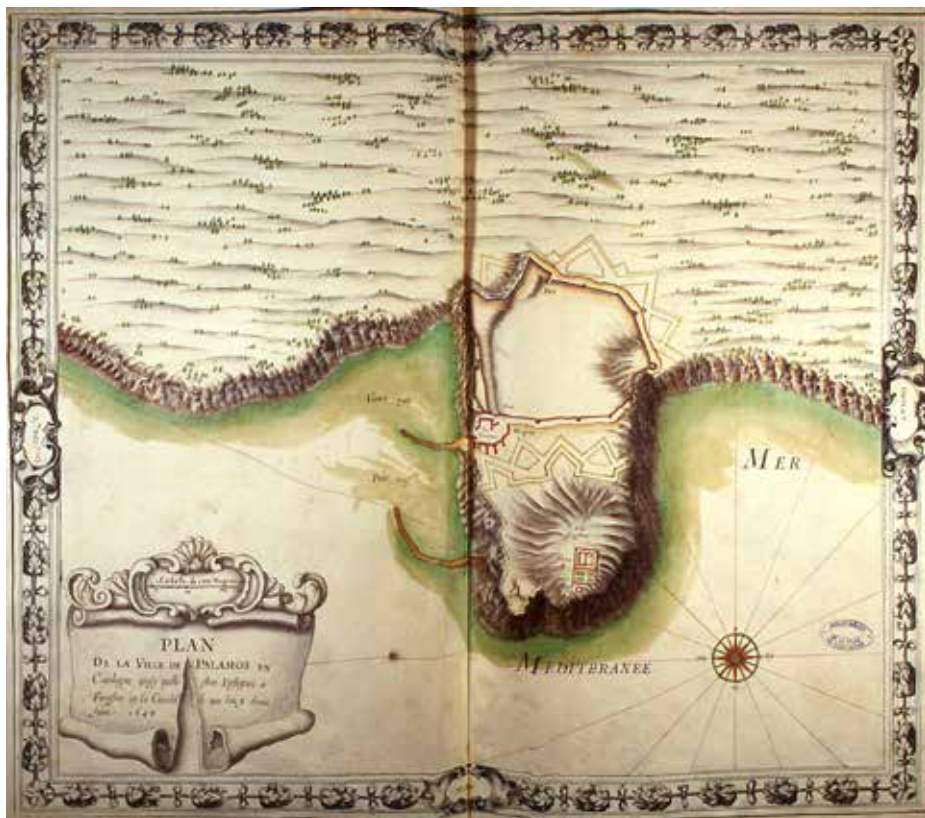
- BERTHAUT, coronel (1902). *Les Ingénieurs géographes militaires: 1624-1831*. Paris: Imprimerie du Service Géographique.
- BIREMBAUT, Arthur (1961). Quelques documents sur Desargues. *Revue d'histoire des sciences et de leurs applications*, núm. 14 (3-4), p. 193-204.
- BUISSERET, David (2002). *Ingénieurs et fortifications avant Vauban: l'organisation d'un service royal aux XVIIe-XVIIIe siècles*. Paris: Editions du Comité des travaux historiques et scientifiques.
- CAPDEVILA, Joan (2011). "Plan du siège de la ville de Barcelone avec la carte de la côte de la mer depuis la cap de Cervere jusqu'aux environs de Llobregat. Dedié au Roy. 1698", dins Carme MONTANER [ed.]. *10 mapes de Catalunya (1606-1906)*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor - Institut Cartogràfic de Catalunya, p. 33-42.
- CHASSANT, Alphonse; Henri TAUSIN (1878). *Dictionnaire des devises historiques et héraldiques. Volume 1*. Paris: J.-B. Dumoulin.
- DE ROUX, Antoine (1991). «Sébastien de Beaulieu, le cartographe des sièges et batailles de la guerre de trente ans (du recueil manuscrit de Perpignan (1653) aux éditions méconnues (1647/1679) des Glorieuses conquêtes de Louis le Grand)». *Bulletin du Comité Français de Cartographie*, núm. 130, p. 23-26.
- GALERA, Montserrat (2000). "Guerra i cartografia a Catalunya. Segles XVII-XX". Dins *La cartografia Catalana*, 119-195. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya.
- (2001). *Els mapes del territori de Catalunya durant dos-cents anys, 1600-1800*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya.
- JOMBERT, Charles-Antoine (1772). *Essai d'un catalogue de l'oeuvre d'Etienne de la Belle*. Paris: Librairie du Roi por la Génie & l'Artillerie.
- LE BAS, Philippe (1840). *L'Univers. France: dictionnaire encyclopédique. T. 2, B-BIG*. Paris: Firmin Didot frères.
- MEYER, Véronique (2001). Sébastien Pontault de Beaulieu et la levée du siège d'Arras. *Nouvelles de l'estampe* núm. 178, p. 7-23.
- (2003). «Sébastien Pontault de Beaulieu et la representation des ceremonies de l'Île des Faisans », dins François FOSSIER [ed.]. *Delineavit et sculpsit. Dix-neuf contributions sur les rapports dessin-gravure du XVIIe au XXe siècle*. Lió: Presses Universitaires de Lyon, p. 73-89.
- MORERI, Louis (1759). *Le grand dictionnaire historique, ou Le mélange curieux de l'histoire sacrée et profane. Tome 8*. Paris: Les Libraires Associés.
- PASTOUREAU, Mireille (1984). *Les atlas français. XVIIe-XVIIIe siècles. Répertoire bibliographique et étude*. Paris: Bibliotheque Nationale.
- PERRAULT, Charles (1700). *Les hommes illustres qui ont paru en France pendant ce siecle, avec leurs portraits au naturel. Tome II*. Paris: A. Dezallier.

Taula 1. Imatges catalanes contingudes a l'Atlas de Perpinyà

Pàg.	Títol/Contingut
1	Portada: <i>Plans Cartes et profilz des villes chasteaux et costes de mer de la principauté de catalogne rousillon et serdaigne et les Portraits noms et Armes des Vices Roys et lieutenants Generaux qui on Commandé soubz Louys XIII et Louys XIII a present regnant. Dessignés sur les lieux et présenté a Monseigneur le Mareschal de Gramont. Par le S de Beaulieu le Donjon Ingenieur & Geographe ordinaire du Roy gentilhomme de la Chambre & ayde de Camp en ses Armees 1653</i>
2	Taula de continguts. La del Rosselló i la de Catalunya tant sols amb el títol: <i>Des villes chasteaux et costes de la Principauté de Catalogne</i>
3	<i>Le Roussillon</i> . Datat el 1772, publicat per Desnos, <i>Geographe et Ingenieur</i> . H. von Loop sculp.
4	Salses
5	<i>Carte du Comte du Roussillon</i> . En un racó: <i>Siege du Chateau de Salces par monseig[r] le Prince de Condé en l'an 1639</i>
6	Plan du Chateau de Salces dans le Comté du Roussillon 1649 Par le S[eur] de Beaulieu Ing[r] du Roy
7	Plan du Chateau d'Opoul dans le Comté du Roussillon 1649 Par le S[eur] de Beaulieu Ing[r] du Roy
8	Plan des villes d'Elne
9	<i>Plan du Cols de Pertus et de Panisas</i> . Signat el 1649.
10	Setge de 1642 de Cotlliure a l'estil d'un <i>Grand Beaulieu</i>
11	<i>Plan de la Ville et Chateau de Colioure</i> . Signat Par le S[e]. de Beaulieu Ing[e] du Roy
12	<i>Plan du Port de Vendre</i> . Signat Par le S[e]. de Beaulieu Ing[e] du Roy
13	Setge de 1642 de Perpinyà a l'estil d'un <i>Grand Beaulieu</i>
14	Plan de la Ville et Citadelle de Perpignan
15	Plan de la Citadelle de Perpignan
16	Perfil de Perpinyà a l'estil del <i>Grand Beaulieu</i>
18	Plan de la Ville de Roses
19	<i>Plan de la Ville de Roses en Catalogne</i> . Signat per Ing[r] de Roy 1642
20	Plan de la Ville de Palamos en Catalogne ainsy quelle estait dessinée a Fortifier et la Ciutadelle que l'on y devoit faire 1648
22	Perfil de Barcelona a l'estil de <i>Grand Beaulieu</i>
23	Plan de la Ville de Barcelone que es la Capital de Catalogne
25	Plan de la Ville et Mole de Tarragone en Catalogne ainsy qu'il est a Present 1648
27	Plan des Villes et Chateau de Constanty au Camp de Tarragone en Catalogne Selon qu'il est a Present R'edifié 1648
28	Plan du Fort de Salau au Camp de Tarragone en Catalogne selon qu'il est a Present r'Edifié 1648
30	Perfil de Lleida a l'estil del <i>Grand Beaulieu</i> . Signat Avec Privilege de Sa Majesté 1647 Par le S[eur] de Beaulieu Ingenier Ord[re] du Roy
31	<i>Plan de la Ville et Chateau de Lerida</i> . Datat de 1649.
32	Plan du Chateau de Lerida Ainsy que l'on le fortifie a Present 1649
33	Plan du Chateau d'Algoire pres Lerida en Catalogne
34	Plan du Chateau d'Arbeca en Catalogne 1648
35	Perfil de Balaguer a l'estil del <i>Grand Beaulieu</i> . Datat el 1647. <i>Prise le 19 d'octobre 1645</i>
36	Plan de la Ville, Chateau et Citadelle de Balaguer En Catalogne selon qu'elle est a Present 1648
37	<i>Plan de la Ville et Chateau de du Castillon de Farfagne</i> . Signat per Beaulieu el 1649.
38	Plan de la Ville de Cervere en Catalogne selon qu'elle est a Present 1648
39	Perfil d'Àger a l'estil del <i>Grand Beaulieu</i> . Datat el 1647
40	Plan de la Ville et Chateau de Tortoze
41	<i>Carte du Gouvernement et des environs de Tortose</i> . Assetjat per Schomberg 12 juliol 1648. Beaulieu es defineix com a <i>Ingenieur et geographe ordinaire du Roi et Ayde de Camp en ses Armes</i>
42	Plan de la Ville et Chateau de Flix

Elaboració pròpia. Font: Médiathèque de Perpignan, Res. 424

Figura 1. Plan de la Ville de Palamos

Dins Beaulieu (1653) *Plans Cartes et profilsz des villes chasteaux et costes de mer de la principauté de catalogne rousillon et serdaigne*. Reproducció gentilesa de la Mediathèque de Perpignan.

Figura 2. Llocs representats als *Petit Beaulieu*

Elaboració pròpia. Font: Pastoureau (1984)

Figura 3. Carte de la Principauté de Catalogne

Dins Beaulieu (segona meitat XVII) *Les plans et profils des principales villes et lieux considerables de la principauté de Catalogne avec la carte generale et les particulieres de chaque gouvernement.*

Font: Biblioteca Nacional de España, GMM/1376.

Figura 4. Carte de Gouvernement de Roses

Dins Beaulieu (segona meitat XVII) *Les plans et profils des principales villes et lieux considerables de la principauté de Catalogne avec la carte generale et les particulieres de chaque gouvernement.*

Font: Biblioteca Nacional de España, GMM/1376

Figura 5. Plan de Perpignan

Dins Beaulieu (segona meitat XVII) *Les plans et profils des principales villes et lieux considerables de la principauté de Catalogne avec la carte generale et les particulieres de chaque gouvernement.*

Font: Biblioteca Nacional de España, GMM/1376.

Taula 2. Relació del les imatges catalanes contingudes al Grand Beaulieu

N	Títol	Lloc
I.37	<i>Taragone En Catalogne</i>	Tarragona
I.38	<i>Plan de la Ville et Molle de Taragone en Catalogne assiégé par l'armée du Roy très chrestien Louis 14 commandée par le Mar[ech]al de la Motte, et le Duc de Brezé Admiral le 223 octobre en 1644</i>	Tarragona
I.41	<i>Plan de la Ville de Roses En Catalogne, assiégée le 2e d'avril par les Armées du Roy tres Chres[tien] commandées par le Maréchal du Plessis Praslain, rendue à l'obeissance du Roy, le 29e May ensuivant 1645.</i>	Roses
I.44	<i>La Bataille de Liorens En Catalogne gagnée par l'Armée du Roy commandée par le Comte d'Harcourt, sur l'Armée d'Espagne commandée par Dom André Cantelme le 22 juin 1645</i>	Sant Llorenç de Montgai
I.67	<i>Balaguer Catalogne prise le 19e octobre 1645</i>	Balaguer
I.68	<i>Plan de la Ville et Chasteau de Balaguer en Catalogne assiégée par l'Armée du Roy très chrestien Louis XIII com[m]andée par M[onsieu]r le Comte d'Harcourt le 3e Iulliet rendue à l'obeissan[ce] de sa Ma[jes]té le 20 octobre en suivant 1645</i>	Balaguer
I.95	<i>Pla du siège de la ville et chasteau de Collioure au comté de Roussillon, assiégée par l'armée du roy très chrestien Louis XIII commandée par le mar[é]chal de la Melleraye, gran m[â]tr[e] de l'artillerie de France, le 17 mars, redue à l'obeissance du roy le 13 avril ensuivant 1642.</i>	Cotlliure
I.96	<i>Collioure Roussillon</i>	Cotlliure
I.97	<i>Plan de la ville et citadelle de Perpignan capital du Conté de Roussillon assiégé par l'armée du roy très chrestien Louis XIII commandée par sa maiesté en personne, les mareschaux de Chomber et de La Melleraye sous luy le 12 avril et rendue à son obeissance le 9 septembre en suivant 1642.</i>	Perpinyà
I.98	<i>Perpignan capitale du Roussillon</i>	Perpinyà
I.99	<i>Salces en Roussillon</i>	Salses
II.8	<i>Ager 1647 En Catalogne</i>	Àger
II.10	<i>Constantin en Catalogne</i>	Constantí
II.14	<i>Tortose 1648 en Catalogne</i>	Tortosa
II.15	<i>Plan de la Ville et Chasteau de Tortose en Catalogne, Assiégée et Prise par Force par l'Armée du Roy très Chrestien, Louis XIII Commandée par Monsieur le Mareschal de Schombergh, le 12e Juillet 1648</i>	Tortosa
II.16	<i>Flix En Catalogne</i>	Flix
II.34	<i>Cap de Quiers en Catalogne</i>	Cadaqués
II.35	<i>Plan de la Ville de Cap de Quiers en Catalogne, assiégé et pris par les Armées du Roy tres chrétien Louis XIII commandées par Monsieur le Prince de Conty Vice-Roy de Catalogne Roussillon et Cerdagne le iour de May 1655</i>	Cadaqués
II.84	<i>Plan de la Ville et citadelle de Palamos Assiégée par l'armée du Roy, commandée par M[onsieu]r le Maréchal Duc de Noailles, le 1er Juin 1694 et soumises à l'obeissance de sa Majesté le 10 du même mois et An.</i>	Palamós
II.85	<i>a) Bataille du Ter Gagnée par l'Armée du Roy, commandée par le Mar[é]chal Duc de Noailles le 27 May 1694 sur l'armée Espag[no]le com[m]andée par le Duc d'Escalonne Dediée au Roy. b) Ordre de Bataille des deux Armées avant le combat. Levé et dessiné par le S[ieu]r de la Boissière Aide de camp de M[onsieu]r le M[arch]al de Noailles, Cap[itaine] d'Inf[anterie] et Ing[enieur] du Roy.</i>	Batalla del Ter
II.86	<i>Barcelonne Capital de Catalogne</i>	Barcelona
II.87	<i>Lerida en Catalogne</i>	Lleida

II.88	<i>Plan de la Ville de Barcelone Capitale de la Province de Catalogne assiegée par Mer et par Terre, par les Armées du Roy d'Espagne, commandées par Don Jean d'Autriche, le Marquis de Mortare, son lieutenant general avec les Forts, Redoutes, Lignes de Circonvallation et contrevalation et les attaques faites en Iceux de part et dautre depuis le premier iour d'Aoust 1651 iusques au 13e d'Octobre de l'année 1652 quelle fut rendue, De laquel]le place et Province estoit Gouverneur pour le Roy tres Chrestien Don Joseph de Marguerit Marquis d'Aquilar Lieutenant general des Armées de sa Majesté. Ensemble la Carte de la Coste de la Mer depuis le Cap de Cervere iusques a Baelone.</i>	Barcelona
II.89	<i>Lerida en Espagne</i>	Lleida
II.90	<i>Girone en Catalogne</i>	Girona
II.91	<i>Roses en Catalogne</i>	Roses
II.87 bis	<i>Lerida en Catalogne</i>	Lleida
II.91 bis	<i>Roses en Catalogne 1693</i>	Roses
II.98	<i>Plan du siege de la ville de Barcelone avec la carte de la côte de la mer depuis le cap Cervère jusqu'aux environs de Llobregat dédié au roy 1698</i>	Barcelona

La primera columna correspon al número de mapa assignat per Pastoureaux (1984), on el dígit romà és el volum i l'aràbic el full. Elaboració pròpia.

Figura 6. Camp de Lesborges. 1647

Dins Beaulieu (segona meitat XVII) *Les plans et profils des principales villes et lieux considerables de la principauté de Catalogne avec la carte generale et les particulieres de chaque gouvernement.*

Font: Biblioteca Nacional de España, GMM/1376.

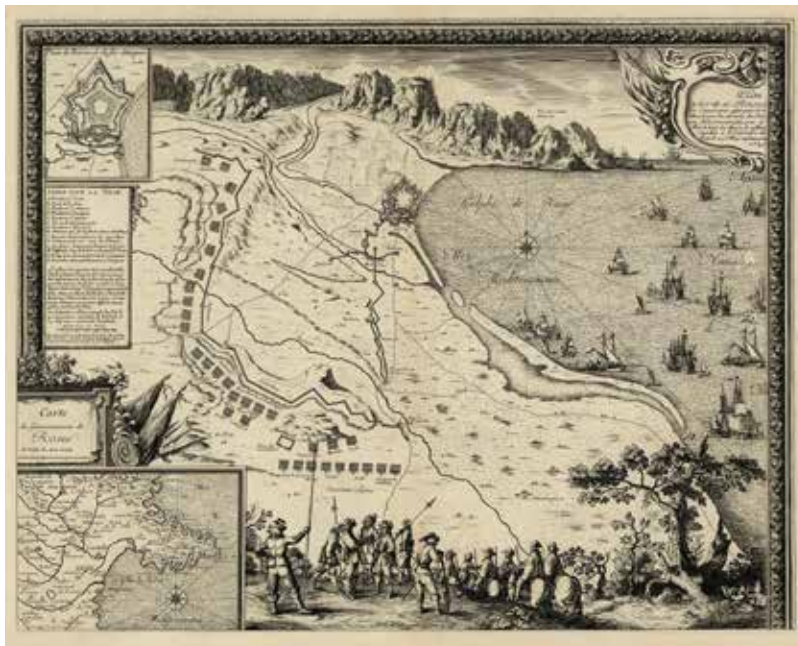
Figura 7. Flix en Catalogne

Dins Beaulieu (finals del segle XVII, principis del XVIII) *Les glorieuses conquestes de Louis le Grand roy de France et de Navarre dédiées au roy.*

Font: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, RM.3977

Figura 8. Plan de la ville de Roses

Dins Beaulieu (finals del segle XVII, principis del XVIII) *Les glorieuses conquestes de Louis le Grand roy de France et de Navarre dédiées au roy.* Font: Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, RM.3970